

1. Předmět psychologie práce

Cíl:

osvojíte si základní poznaty o předmětu psychologie práce a organizace a o rozdělení psychologie práce na subdisciplíny.

Klíčová slova: *práce, pracovní činnost, sociální psychologie práce, inženýrská psychologie*

Psychologie práce je teoretickou a užitou vědou, která se zabývá studiem psychologických zvláštností, podmínek a vztahů pracovní činnosti člověka v určitém pracovním prostředí, a to jak ve školství, tak v průmyslu, obchodě, dopravě aj. odvětvích.

Práce je základní lidská činnost. Prací člověk pozměňuje své okolí (přírodu i společnost) i sebe sama, své duševno, svou osobnost, která zase zpětně ovlivňuje průběh pracovní činnosti. Práce je uvědomělá činnost zaměřená na utváření hmotných a duchovních hodnot. Vytváří svět kultury a přetváří přírodu.

Z hlediska **teoretického** tvoří psychologie práce soustavu poznatků získaných zkoumáním zákonitostí, kterými lidská psychika řídí pracovní činnost.

Z hlediska **praktického** představuje tato disciplína soubor poznatků, významných pro úpravu pracovních postupů, objektivních vnějších i společenských podmínek práce, řízení a organizace práce atp.

Počátky vědeckého studia lidské práce patří do druhé poloviny 19. století, kdy byla sledována povaha pohybové, smyslové a duševní činnosti a únavy, kdy byly zjišťovány individuální rozdíly ve výkonnosti všeho druhu.

Vlastní psychologie práce se dělí na dílčí obory, např.: - *inženýrská psychologie* zkoumá vztahy člověka a stroje, a to především z hlediska přizpůsobení stroje, pracovního nástroje a ovládacího zařízení vlastnostem člověka.

Sociální psychologie práce zkoumá především vztahy ve skupinách na pracovišti a jejich vliv na pracovní výkonnost. Mezi velmi užitečné diagnostické metody pro toto zkoumání patří Škála O A Z (*Osobní analýza zaměstnán*)/Antona **Jurovského** zkoumající profesní postoje, identifikaci pracovníka se svou profesí, osobnostní investice, mezilidské vztahy, motivovanost, spokojenost s platem a celkovou adjustovanost na danou profesi. Tato škála vyžaduje pouze některé drobné úpravy, aby ještě lépe vystihovala současnou ekonomickou situaci.

Ke speciálním úkolům psychologie práce patří např. zjistit vhodnost pracovních pohybů z hlediska pohybové ekonomie, pracovní motivace, zvláštnosti role vedoucího pracovníka, vliv faktorů pracovního prostředí, (jako jsou osvětlení, hluk, barevná úprava pracoviště) na výkon člověka apod.

Inženýrská psychologie zkoumá takové způsoby konstruování strojů (mechanismů) a takovou organizaci operací a pracovního prostředí, která odpovídá co nejvíce možnostem a hranicím schopností a dovedností pracovníků. Sbližuje tedy člověka a stroje. Snaží se přizpůsobit nástroje, pracovní nářadí a prostředí lidem či skupinám osob a přihlížet přitom k individuálním a skupinovým zvláštnostem lidí, a to jak zděděným, tak také získaným, snaží se zvyšovat efektivnost systému člověk - stroj.

Do oblasti inženýrské psychologie patří také zkoumání příznivých i škodlivých činitelů okolního prostředí (hluk, teploty, osvětlení, vlhkosti, chvění, škodlivých plynů, nedostatku kyslíku, únavy, vyčerpání, přetížení aj.). Inženýrská psychologie zkoumá adekvátnost konstrukcí indikátorových systémů (škál, měřidel, grafikonů, diagramů) a výkonů řízení (optimálnost rozměrů a forem orgánů řízení, kterými se mechanismy uvádějí v činnost, směry pohybů, jejich rychlosti, setrvačnosti). Jde i o co nejekonomičtější vynaložení lidských sil. Využití poznatků inženýrské psychologie např. ve stavebnictví je velmi obsáhlé. Při konstrukci staveb se často používají velké stroje (jeřáby apod.). Ovládání těchto strojů musí být z hlediska efektivnosti a bezpečnosti provozu jednoduché a přehledné.

Uspořádání ovládacích panelů na desce musí splňovat pět základních zásad (Mc **Cormick**):

1. *Funkční princip* - ten vyžaduje, aby se orgány řízení a kontrolní orgány seskupovaly na panelech podle povahy svého poslání.
2. *Princip důležitosti* - podle něho se musí nacházet orgány řízení a kontroly spjaté s hlavními operacemi na nejvhodnějších místech (např. uprostřed panelu, na úrovni nebo poněkud pod úroveň očí).
3. *Princip optimálního umístění* každého z prvků v závislosti na jeho zvláštnosti a s přihlédnutím k pohodlí, přesnosti a rychlosti manipulace, potřebnému úsilí apod.
4. *Princip posloupnosti* - podle něho je nutno provést rozmístění v souladu s posloupností operací.
5. *Princip frekvence používání* - vyžaduje, aby prvky nejčastěji používané byly umístěny na nejvhodnějších místech.

Při zkoumání relativní efektivnosti *ručních orgánů* řízení (pák, řídicích kol) a *nožních orgánů* (pedálů) bylo zjištěno, že *ruční orgány* umožňují mnohem přesnější pohyb než *nožní orgány*, které proto musí být používány především pro hrubší práce.

Ukázalo se, že *kruhové* pohyby mohou být prováděny rychleji než pohyby *posuvné*. Kromě toho bylo zjištěno, že *kruhové* a *eliptické* pohyby (např. při otáčení setrvačnicku nebo šlapání na pedál) mají větší setrvačnost než pohyby při manipulaci s jinými orgány řízení (např. pákami), a proto za podmínek nepřetržitých a opakujících se pracovních pohybů nejvíce vyhovují.

Otázky a úkoly

1. Co je předmětem zkoumání psychologie práce?
2. Charakterizujte písemně pojem práce.
3. Popište inženýrskou psychologii.
4. Co zkoumá sociální psychologie práce?
5. Kde se využívá psychologie práce ve školství?

